

Inhoud

Woord vooraf	11
Michel Foucault Colleges 1983-1984	17
College van 1 februari 1984 * Eerste uur	19
Epistemologische structuren en alèthurgische vormen. – Genealogie van het onderzoek naar de <i>parrhêsia</i> : de praktijken van het waarheidspreken over zichzelf. – De meester over het bestaan in de horizon van de zorg voor zichzelf. – Zijn belangrijkste kenmerk: de <i>parrhêsia</i> . – Herinnering aan de politieke oorsprong van het begrip. – Tweevoudige betekenis van de <i>parrhêsia</i> . – Structurele kenmerken: de waarheid, de verbintenis en het risico. – Het parrèsiasische pact. – <i>Parrhêsia</i> versus retorica. – <i>Parrhêsia</i> als specifieke modaliteit van het waarheidspreken. – Differentieel onderzoek naar twee andere wijzen van waarheidspreken in de cultuur van de oudheid: de profetie en de wijsheid. – Heraclitus en Socrates.	
College van 1 februari 1984 * Tweede uur	43
Het waarheidspreken van de technicus. – Het voorwerp van het parrèsiasische waarheidspreken: het <i>êthos</i> . De samenstelling van de vier soorten waarheidspreken bij Socrates. – Het filosofische waarheidspreken als verbinding van de functies wijsheid en <i>parrhêsia</i> . De Prediking en de Universiteit in de middeleeuwen. – Een nieuwe combinatie van de soorten waarheidspreken. – De herconfiguratie van de vier modaliteiten van waarheidspreken in de moderne tijd.	
College van 8 februari 1984 * Eerste uur	55
De <i>parrhêsia</i> bij Euripides: een privilege van de burger van goede komaf. – Kritiek op de democratische <i>parrhêsia</i> : schadelijk voor de stadstaat, gevaarlijk voor wie haar beoefent. – Het politieke voorbehoud van Socrates. – De chantage/uitdaging van Demosthenes. – De onmogelijkheid van een ethisch onderscheid in de democratie: het voorbeeld van de <i>Constitutie van de Atheners</i> . – Vier principes van het Griekse politieke denken. – De omkering van Plato. – De aarzeling van Aristoteles. – Het probleem van het ostracisme.	
College van 8 februari 1984 * Tweede uur	81
De waarheid en de tiran. Het voorbeeld van Hiëro. – Het voorbeeld van Pisis-tratus. – De <i>psychê</i> als plaats van het ethische onderscheid. – Terug naar brief	

VII van Plato. – De rede van Isocrates tot Nicocles. – De verandering van een democratische *parrhêsia* in een autocratische *parrhêsia*. – Het eigen karakter van het filosofisch vertoog.

College van 15 februari 1984 * Eerste uur 97

Het gevaar van zelfvergetelheid. Socrates' weigering van een politiek engagement. – Solon tegenover Pistratus. – De demon van Socrates. – Het risico van de dood: de geschiedenis van de generaals van Arginusae en van Leon de Salamiëner. – Het orakel van Delphi. – Socrates' antwoord op het orakel: de toetsing en de ondervraging. – Doel van de opdracht: de zorg van de mensen voor zichzelf. – De onherleidbaarheid van het socratische waarheidspreken. – De opkomst van een ethische *parrhêsia* in eigenlijke zin. – De cyclus van Socrates' dood als ethische fundering van de zorg voor zichzelf.

College van 15 februari 1984 * Tweede uur 121

De laatste woorden van Socrates. – De grote klassieke interpretaties. – Het ongehoogen van Dumézil. – Het leven is geen ziekte. – De oplossingen van Wilamowitz en Cumont. – Crito, genezen van de publieke opinie. De valse mening als ziekte van de ziel. – De argumenten van Cebes en Simmias tegen de onsterfelijkheid van de ziel. – Solidariteit van de zielen in het gesprek. – Terug naar de zorg voor zichzelf. – Het testament van Socrates.

College van 22 februari 1984 * Eerste uur 145

Etymologische onderzoeken rond de *epimeleia*. – De methode van Dumézil en haar uitbreiding. – De *Laches* van Plato: de redenen voor de keuze – Het vrijmoedigheidspact. – Het probleem van de opvoeding van kinderen. – De tegenstrijdige oordelen van Nicias en Laches over de scherm demonstratie. – Technische deskundigheid volgens Socrates. – Socrates' omkering van het dialectische spel.

College van 22 februari 1984 * Tweede uur 171

Socrates en het volledige en continue zelfonderzoek. – De *bios* als voorwerp van de socratische *parrhêsia*. – De overeenstemming tussen woorden en daden. – De conclusies van de dialoog: de uiteindelijke onderwerping aan de *logos*.

College van 29 februari 1984 * Eerste uur 187

De cirkel van waarheid en moed. – Vergelijking tussen de *Alcibiades* en de *Laches*. – Metafysica van de ziel en esthetica van het bestaan –. Het ware en het mooie leven. – De samenhang tussen het waarheidspreken en de levenswijze in het cynisme. – De *parrhêsia* als belangrijkste kenmerk van het cynisme: teksten van Epictetus, Diogenes Laërtius en Lucianus. – Bepaling van de relatie tussen waarheidspreken en levenswijze: instrumentele, reducerende en toetsende functie. – Het leven als theater van de waarheid.

College van 29 februari 1984 * Tweede uur 209

Hypothesen over de nazaten van het cynisme. – De religieuze nazaten: het christelijke ascetisme. – De politieke nazaten: de revolutie als levensstijl. – De esthetische nazaten: de moderne kunst. – Antiplatonisme en anti-aristotelisme van de moderne kunst.

College van 7 maart 1984 * Eerste uur 227

Bibliografische verwijzingen. – Twee tegenovergestelde cynische figuren: Demetrius en Peregrinus. – Twee tegenovergestelde voorstellingen van het cynisme: als brutaliteit of als het universele van de filosofie. – Beperkteheid van de leer en sociale verspreiding van het cynisme. – Het cynische onderwijs als wapening voor het leven. – Het thema van de twee wegen. – Overlevering van de leer en overlevering van de levenswijze. – Het filosofische heldendom. – De *Faust* van Goethe.

College van 7 maart 1984 * Tweede uur 255

Het vraagstuk van het ware leven. – De vier betekenissen van de waarheid: onverhuld, onvermengd, recht, onveranderlijk. – De vier betekenissen van de ware liefde bij Plato. – De vier betekenissen van het ware leven bij Plato. – Het motto van Diogenes: ‘Verander de waarde van de munt’.

College van 14 maart 1984 * Eerste uur 269

De cynische paradox of het cynisme als scandalieuze banaliteit van de filosofie. – Eclecticisme met omgekeerd effect. – De drie vormen van de moed tot waarheid. – Het vraagstuk van het filosofische leven. – Traditionele bestanddelen van het filosofische leven: de wapening voor het leven, de zorg voor zichzelf, nuttige kennis, het leven conform de regels. – Interpretaties van het cynische motto ‘verander de waarden’. – De benaming ‘hond’. – De twee ontwikkelingslijnen van het ware leven: *Alcibiades* en *Laches*.

College van 14 maart 1984 * Tweede uur 291

Het onverhulde leven: stoïcijnse versie en cynische herwaardering. – Het onvermengde leven volgens zijn traditionele interpretatie: onafhankelijkheid en zuiverheid. – De cynische armoede: werkelijk, actief, onbegrensd. – Het nastreven van smaad. – Cynische vernedering en christelijke nederigheid. – Cynische omkering van het rechte leven. – Het schandaal van de animaliteit.

College van 21 maart 1984 * Eerste uur 311

De cynische omkering van het ware leven in het andere leven. – Het soevereine leven in de traditionele betekenis: de hulpvaardige en voorbeeldige wijze. – Het thema van de filosoof-koning. – De cynische verandering: de confrontatie tussen Diogenes en Alexander. – Lofrede op Heracles. – Het idee van filosofische militantie. – De koning van de spot. – De verborgen koning.

College van 21 maart 1984 * Tweede uur 335

Lectuur van het boek van Epictetus over het cynische leven (III, 22). – De stoïcijnse elementen van het portret. – Het filosofische leven: van een eigen keuze naar een goddelijke roeping. – De ascetische praktijk als toetsing. – Ethische elementen van de cynische opdracht: uithoudingsvermogen, waakzaamheid, toezicht. – De verantwoordelijkheid voor de mensheid. – Het bestuur van de wereld.

College van 28 maart 1984 * Eerste uur 351

De twee aspecten van het cynische leven als soeverein leven: geluk en manifestatie van de waarheid. – De cynische houding: overeenstemming met de waarheid, zelfkennis en toezicht over de anderen. – De verandering van jezelf en de wereld. – Overgang naar het christelijke ascetisme: continuïteiten. – Verschillen: de andere wereld en de regel van gehoorzaamheid.

College van 28 maart 1984 * Tweede uur 369

Het gebruik van het woord *parrhêsia* in de vroege voorchristelijke teksten: menselijke en goddelijke modaliteiten. – De *parrhêsia* in het Nieuwe Testament: geloof vol vertrouwen en openheid van hart. – De *parrhêsia* bij de Kerkvaders: aanmatiging. – Ontwikkeling van een antiparrèsiasische pool: de wantrouwende zelfkennis. – De waarheid van het leven als voorwaarde voor de toegang tot het ware leven.

Situering van de colleges <i>Frédéric Gros</i>	389
Namenregister	407

Woord vooraf

Michel Foucault heeft van januari 1971 tot zijn dood in juni 1984 aan het Collège de France gedoceerd – met uitzondering van het jaar 1977, waarin hij een sabbatjaar genoot. De titel van zijn leerstoel was *Geschiedenis van denksystemen*. De leerstoel was op 30 november 1969 op voorstel van Jules Vuillemin door de algemene vergadering van hoogleraren van het Collège de France ingesteld ter vervanging van de leerstoel *Geschiedenis van het filosofische denken*, die Jean Hyppolite tot zijn dood bekleed had. Dezelfde vergadering koos op 12 april 1970 Michel Foucault als bekleeder van de nieuwe leerstoel.¹ Hij was drieënveertig jaar. Op 2 december 1970 heeft Foucault zijn inaugurele rede uitgesproken.²

Het onderwijs aan het Collège de France vindt plaats volgens speciale regels. De hoogleraren zijn verplicht zesentwintig uur per jaar onderwijs te geven (waarvan maximaal de helft vrijgesteld is voor seminars³). Ieder jaar moeten zij een nieuw onderzoek presenteren, wat hen dwingt telkens de inhoud van hun onderwijs te vernieuwen. Het bijwonen van de colleges en seminars is helemaal open, het vereist geen inschrijving of diploma. De hoogleraar geeft ook geen diploma's af.⁴ In de terminologie van het Collège de France heet het dat de hoogleraren geen studenten maar toehoorders hebben.

De colleges van Michel Foucault vonden elke woensdag van begin januari tot eind maart plaats. Het zeer talrijke gehoor, bestaande uit studenten, docenten, onderzoekers en nieuwsgierigen, onder wie velen uit het buitenland, nam twee collegezalen van het Collège de France in. Foucault klaagde vaak over de afstand tussen hem en zijn 'publiek' en de geringe uitwisseling die de collegevorm toeliet.⁵ Hij droomde van een seminar dat de plaats zou zijn van werkelijk collectieve arbeid. Hij deed daartoe meerdere pogingen. De laatste jaren besteedde hij aan het eind van de colleges geruime tijd aan het beantwoorden van vragen van de toehoorders.

Een journalist van *Le Nouvel Observateur* beschreef in 1975 de atmosfeer als volgt: 'Wanneer Foucault de arena betreedt, snel en gehaast als iemand die in het water springt, stapt hij over lichamen

heen om bij zijn stoel te komen, schuift de taperecorders opzij om zijn papieren neer te kunnen leggen, trekt zijn jasje uit, doet een lamp aan en steekt met volle snelheid van wal. Een krachtige en doeltreffende stem, overgebracht door luidsprekers, de enige concessie aan de moderne tijd van een zaal die nauwelijks verlicht wordt door het licht dat uit kappen van pleisterwerk omhoog schijnt. Er zijn driehonderd plaatsen en vijfhonderd opeengepakte mensen die nog de kleinste vrije ruimte verstoppen. [...] Geen enkel retorisch effectbejag. Het is helder en buitengewoon doeltreffend. Niet de minste concessie aan de improvisatie. Foucault heeft twaalf uur per jaar om in openbare colleges de richting van zijn onderzoek van het afgelopen jaar uiteen te zetten. Hij comprimeert zo veel mogelijk en vult de marges als die correspondenten die nog veel te zeggen hebben wanneer ze aan het eind van hun blad gekomen zijn. 19.15 uur. Foucault stopt. De studenten snellen naar zijn tafel. Niet om hem te spreken, maar om hun taperecorders uit te zetten. Geen vragen. In het gewoel is Foucault alleen.' In Foucaults eigen woorden: 'Je zou over wat ik voorgelegd heb moeten kunnen discussiëren. Soms, wanneer het college niet goed was, zou al weinig volstaan, een vraag, om alles weer recht te trekken. Maar die vraag komt nooit. In Frankrijk maakt het groepeffect iedere werkelijke discussie onmogelijk. En omdat er geen terugkoppeling is, wordt het college theatraal. Met de aanwezigheid heb ik een relatie als een acteur of acrobaat. En wanneer ik opgehouden ben met praten, een gevoel van totale eenzaamheid...'⁶

Foucault vatte zijn onderwijs aan als een onderzoeker: verkenningen voor een toekomstig boek en ook inkaartbrenging van de probleemvelden, die geformuleerd werden als een uitnodiging aan eventuele onderzoekers. Daarom verdubbelen de colleges aan het Collège de France niet de gepubliceerde boeken. Ze zijn er geen schets van, ook al kunnen de boeken en colleges gemeenschappelijke thema's hebben. Ze hebben een eigen status en maken deel uit van een specifiek discursief regime binnen het geheel van de door Foucault uitgevoerde 'filosofische handelingen'. Hij ontvouwt er in het bijzonder het programma van een genealogie van de relaties tussen weten en macht, in het licht waarvan hij vanaf begin jaren zeventig zijn werk zal overdenken – in tegenstelling tot het programma van een archeologie van discursieve formaties dat zijn werk tot dan toe gedomineerd had.⁷

De colleges hadden ook een actuele functie. De toehoorder die ze kwam volgen werd niet alleen geboeid door het verhaal, dat week na week opgebouwd werd, hij werd niet alleen verleid door de strengheid van de uiteenzetting, maar vond er ook een verheldering van de actualiteit in. De kunst van Foucault bestond in het gebruik van de geschiedenis om de actualiteit diagonaal te kruisen. Of hij nu over Nietzsche of Aristoteles sprak, over de psychiatrische expertise in de negentiende eeuw of de christelijke pastorale, de toehoorder ontleende er altijd inzichten in het heden en hedendaagse gebeurtenissen aan. Foucaults kracht in zijn colleges lag in de subtiele kruising van een geleerde eruditie, een persoonlijk engagement en een werken aan de gebeurtenis.

Toen de jaren zeventig de ontwikkeling en perfectionering van cassette-recorders brachten, werd de tafel van Foucault er al snel mee overwoekerd. De colleges (en sommige seminars) zijn op die manier bewaard gebleven.

Deze uitgave is gebaseerd op de in het openbaar uitgesproken woorden van Foucault. Ze biedt er de zo letterlijk mogelijke transcriptie van.⁸ Wij hadden het graag zo willen bezorgen. Maar de omzetting van het gesproken woord in schrift vereist een ingreep van de redacteur: er moet ten minste een interpunctie ingevoerd en een indeling in paragrafen gemaakt worden. Het principe was steeds zo dicht mogelijk bij het werkelijk uitgesproken college te blijven.

Wanneer het noodzakelijk leek, zijn hernemingen en herhalingen weggelaten, onderbroken zinnen hersteld en onjuiste constructies herzien. De asterisken geven aan waar de opname niet te verstaan was of verwijzen naar belangrijke varianten uit de aantekeningen die Foucault gebruikt heeft met betrekking tot wat uitgesproken is. De citaten zijn geverifieerd en de gebruikte bronnen aangegeven. Het kritische apparaat is beperkt tot de verheldering van duistere punten, de toelichting van bepaalde verwijzingen en de verduidelijking van kritische punten. Om het lezen te vergemakkelijken wordt elk college voorafgegaan door een korte opsomming van de belangrijkste thema's.⁹

Elk deel wordt afgesloten met een ‘situering’, waarvoor de bezorger van de colleges verantwoordelijk is: het gaat erom de lezer elementen van de biografische, ideologische en politieke context te geven, waarbij de colleges in het gepubliceerde werk geplaatst en aanwijzingen over hun plaats binnen het gebruikte corpus gegeven worden om het begrip te vergemakkelijken en misinterpretaties te voorkomen die te wijten zouden kunnen zijn aan een veronachtzaming van de omstandigheden waarin elk college uitgewerkt en uitgesproken is. *De moed tot waarheid (Het bestuur van zichzelf en de anderen II)*, de collegereeks van 1983-1984, is bezorgd door Frédéric Gros.

Met deze uitgave van de colleges aan het Collège de France is een nieuw aspect van het ‘oeuvre’ van Foucault gepubliceerd. Strikt genomen gaat het niet om ongepubliceerd werk, want deze uitgave geeft het door Foucault in het openbaar uitgesproken woord weer, met uitzondering van de door hem gebruikte steuntekst, die zeer uitgewerkt kon zijn. Daniel Defert, die de aantekeningen van Foucault bezit, heeft de bezorgers toestemming gegeven ze te raadplegen. Waarvoor onze hartelijke dank.

Deze uitgave van de colleges aan het Collège de France is geautoriseerd door de erven van Michel Foucault, die tegemoet hebben willen komen aan de grote vraag ernaar in zowel Frankrijk als erbuiten. En dit onder ontegenzeggelijk serieuze voorwaarden. De bezorgers hebben getracht het in hen gestelde vertrouwen evenredig te beantwoorden.

François Ewald en Alessandro Fontana

Noten

- ¹ Michel Foucault had een voor zijn kandidatuur opgestelde brochure afgesloten met deze woorden: ‘Men moet de geschiedenis van de denksystemen aanvatten’ (‘Titres et travaux’, in: *Dits et Écrits, 1954-1988*, red. D. Defert & F. Ewald i.s.m. J. Lagrange, Gallimard: Parijs 1994, 4 delen; zie 1, p. 846).
- ² De rede werd in mei 1971 door éditions Gallimard uitgegeven onder de titel ‘*L’Ordre du discours*’ (Ned. vert. ‘De orde van het spreken’, in: Michel Foucault, *Breekbare vrijheid*, Boom/Parrèsia: Amsterdam 2004, pp. 39-79).
- ³ Dat deed Foucault tot begin jaren tachtig.
- ⁴ In het kader van het Collège de France.
- ⁵ In de – vergeefse – hoop het aantal toehoorders te reduceren verlegde Foucault in 1976 het tijdstip van de colleges van het eind van de middag, om 17.45 uur, naar 9 uur in de ochtend. Zie het begin van het eerste college (7 januari 1976) van ‘*Il faut défendre la société*’. *Cours au Collège de France, 1976*, onder leiding van F. Ewald & A. Fontana bezorgd door M. Bertani & F. Fontana, Gallimard/Le Seuil: Parijs 1997.
- ⁶ Gérard Petitjean, ‘Les Grands Prêtres de l’université française’, *Le Nouvel Observateur*, 7 april 1975.
- ⁷ Zie met name ‘Nietzsche, de genealogie, de geschiedschrijving’ (1971), in: *Breekbare vrijheid*, a.w., pp. 81-109.
- ⁸ In het bijzonder zijn de bandopnames van Gérard Burlet en Jacques Lagrange gebruikt, die gedeponereerd zijn bij het Collège de France en het IMEC (Institut mémoires de l’édition contemporaine).
- ⁹ Noot vertaler: de bezorgers verwijzen hier naar een door Foucault geschreven samenvatting van de colleges, die achterin deze uitgave opgenomen zou zijn. Een dergelijke samenvatting is wel opgenomen in de uitgaven van voorgaande colleges, maar ontbreekt in deze uitgave. Gewoonlijk schreef Foucault de samenvatting enkele maanden na beëindiging van zijn colleges en werd ze gepubliceerd in het *Jaarverslag van het Collège de France*. Door zijn ziekte en dood in juni heeft hij van zijn colleges van 1984 geen samenvatting kunnen maken.